

Маст. Драгана Видосављевић,
асистенткиња

УДК: 343.982.323
DOI: 10.46793/UPSSXI.423V

ИДЕНТИФИКАЦИЈА ЛИЦА НА ОСНОВУ ПРЕДОЧАВАЊА ГЛАСОВА – компаративни приступ*

Резиме

Досадашња истраживања показала су да је препознавање лица на основу гласа врло непоуздана доказна радња, која неретко резултира заблудом у погледу идентитета извршиоца кривичног дела. На поузданост резултата ове доказне радње, осим фактора који се тичу извршиоца, самог сведока, те услова у којима је опажање извршено, могу да утичу и процедура, односно начин прибављања исказа сведока. Будући да је управо начин спровођења ове доказне радње фактор на који органи гоњења могу да утичу, сматрамо битним испитати на који начин је ова доказна радња регулисана од стране других држава и које су кораке друге државе преузеле како би повећале доказну вредност ове процесне радње. Аутор се у раду бави питањем препознавања лица на основу гласа преваходно са његове формалне - кривичнопроцесне стране. У раду су приказане карактеристике процесног регулисања ове радње у појединим европским земљама и у контексту новијих истраживања у вези са овим питањем, направљена компарација са домаћом правном регулативом. Резултат спроведене анализе показао је да домаће кривичнопроцесно законодавство треба допунити у делу који се односи на доказну радњу предочавања ради препознавања, како би се повећала поузданост њоме добијених резултата.

Кључне речи: *аудитивно препознавање, идентификација на основу гласа, предочавање, сведок.*

1. Увод

Идентификација лица на основу предочавања гласова, тзв. аудитивно предочавање, је поступак „у коме се сведоку представља неколико особа сличних фонетских капацитета и регионалних и социолингвистичких карактеристика како би се (евентуално) међу њима препознао глас претходно

* Рад је резултат истраживања на пројекту Правног факултета Универзитета у Крагујевцу: „Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније”, који се финансира из средстава Факултета.

саслушан у инкриминисаној ситуацији“.¹ У литератури се често и опомиње да је ова врста идентификације непоуздана², јер умногоме „зависи од осетљивости слушног апарата особе која треба да препозна глас, односно да глас који чује упореди са запамћеним карактеристикама свих осталих гласова које има у меморији“³. Познато је да формирању исказа сведока претходи читав спектар сложених психолошких процеса везаних за опажање, памћење и репродукцију опажаног.⁴ На сваку од ових фаза делује низ фактора, објективне или субјективне природе, који могу да утичу на поузданост, односно непоузданост исказа сведока. Проблематику додатно компликује то што органи кривичног поступка, применом неадекватних метода прикупљања доказних информација, некада могу и сами допринети смањењу доказне вредности ових доказних радњи. У вези са тим, у литератури која се бави питањем препознавања од стране сведока, прави се подела на факторе који су постојали у време извршења кривичног дела, односно у време опажања и који се односе на извршиоца, жртву или сами догађај и факторе који се тичу поступања органа кривичног гоњења, односно начина на који је извршено препознавање.⁵ Прва група фактора није под контролом система кривичног правосуђа и они служе преваходно за процену да ли је и у којој мери сведок био у могућности да правилно опазе неке околности⁶. На факторе из друге групе, органи кривичног гоњења могу да утичу, прилагођавајући своје процедуре најновијим сазнањима о томе како оне делују на прибављање тачних исказа сведока.⁷

Будући да домаћи законодавац експлицитно наводи да се доказна радња препознавања може обавити и на основу гласа, у овом раду желимо да испитамо на који начин је ова доказна радња регулисана од стране других

¹ Бајин, М., *Улога лингвисте у креирању аудитивног предочавања*, Зборник радова: Право и форензика у криминалистици, наведено Београд, 2010, стр. 298.

² Разлог се налази у чињеници да студије често показују веома ниске стопе тачности идентификације. Осим тога, проценат тзв. „лажних узбуна“, тј. проценат испитаника који, када им се представи скуп гласова, погрешно идентификују некога другог као лице које су претходно чули је висок. Sherrin, C., *Earwitness Evidence: The Reliability of Voice Identifications*, Osgoode Hall Law Journal, vol. 52, no. 3/2015, pp. 823-827, <https://digitalcommons.osgoode.yorku.ca/ohlj/vol52/iss3/3>

³ Максимовић, Р., Тодорић У., *Криминалистика техника*, Београд, 1995, стр. 102.

⁴ Симоновић, Б., *Криминалистика*, Крагујевац, 2012, стр. 142. Неки аутори додају и мишљење, као четврту фазу кроз коју исказ пролази до свог коначног формирања. Делић, Н., *Појам и структура исказа - судскопсихолошки аспект*, Годишњак Правног факултета, година II, бр. 2/2011, стр. 1–19.

⁵ Wells, G., *Applied Eyewitness-Testimony Research: System Variables and Estimator Variables*. Journal of Personality and Social Psychology, no. 36/1978, pp. 1546-1557. doi. 10.1037/0022-3514.36.12.1546.

⁶ Због тога су ови фактори у иностраној литератури познати под називом „estimator (estimate-проценити) variables“.

⁷ Smith, H., et al., *Voice parade procedures: optimising witness performance*. Memory, 28(1)2019, p. 3.

држава и које су кораке друге државе преузеле како би случајеве погрешне идентификације свеле на минимум. У том циљу у наредним редовима биће извршена анализа релевантних прописа у државама чланицама Европске уније⁸ и направљена компарација са релевантним законодавним оквиром у Републици Србији. Осим тога, нешто детаљније ћемо се позабавити правном регулативом Енглеске у погледу идентификације лица на основу гласа. Иако данас Енглеска није чланица Европске уније, не може се оспорити чињеница да је реч о земљи која знатно предњачи у односу на многе друге у погледу изграђивања и унапређења стандарда рада.

2. Препознавање лица на основу гласа у праву Републике Србије

У Републици Србији, материја препознавања лица на основу гласа регулисана је Закоником о кривичном поступку⁹ (у даљем тексту: ЗКП); тачније, чл. 90. и 100. ЗКП-а. Законодавац у ст. 4. чл. 90. изричито наводи да се радња препознавања лица може спровести и на основу гласа, али не одређује ближе начин спровођења ове радње, већ, служећи се принципом аналогije, упућује на сходну примену одредаба о препознавању лица на основу њиховог физичког изгледа. Аналогном применом ових одредаба, закључујемо да се доказна радња препознавања лица на основу гласа спроводи у случајевима када је потребно утврдити да ли сведок препознаје одређено лице, односно одређени глас. Пре самог предочавања, од сведока се узима опис гласа који је опажао у време извршења кривичног дела. Након узимања описа, препознавање се спроводи тако што се ће се сведоку омогућити да чује гласове више лица, тј. глас окривљеног заједно са гласовима других лица, који су по карактеристикама слични гласу окривљеног. Након што је сведоку представљено неколико сличних гласова, он/она дужан је да каже да ли неког од њих препознаје. У случају да сведок да потврдни одговор, потребно је да укаже на глас који је препознао, те да се изјасни о степену сигурности у свој одговор¹⁰. Постоје два степена

⁸ Анализом су обухваћени закони о кривичном поступку следећих земаља: Румунија, Немачка, Хрватска, Аустрија, Чешка, Естонија, Литванија, Мађарска, Италија, Бугарска, Пољска, Словенија, Словачка, Малта.

⁹ Законик о кривичном поступку, Сл. гласник РС, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 - одлука УС и 62/2021 - одлука УС.

¹⁰ У судској пракси било је и другачијих случајева. Тако, у пресуди Апелационог суда у Београду, од 16.11.2021. године стоји: «Према ставу жалбе, записник о препознавању лица од 16.06.2020. године не може бити коришћен као доказ у овом поступку, јер је наведено да је оштећени са несумњивом сигурношћу од 100% указао на лице означено под редним бројем 3 АА као једног од извршиоца, међутим на главном претресу 08.03.2021. године, оштећени је навео да је тражио да особа коју је препознавао иступи на његову молбу и повишеним гласом каже “Дај паре” и то је образложио разлогом да је

сигурности предвиђена законом – виши степен, у случајевима када сведок изјави да са сигурношћу може да препозна лице, односно глас и мањи, у случајевима када сведок није у потпуности сигуран у свој одговор, већ лице или глас може да препозна са одређеним степеном вероватноће (чл. 100. у вези са чл. 90. ст. 2), што сведок исказује у процентима.¹¹ Када се препознавање врши у току предистражног поступка или у истрази, потребно је постарати се да лице које је предмет препознавања не може да види сведока који врши препознавање. Осим тога, сведоку није дозвољено да види лице које је предмет препознавања пре него што приступи препознавању (чл. 100 ст. 1. ЗКП). У предистражном поступку и истрази, препознавање лица спроводи се уз присуство јавног тужиоца (чл. 100 ст. 3. ЗКП). Када је реч о бележењу тока ове доказне радње, примењује се опште правило које је законодавац предвидео у чл. 232. ЗКП-а, а то је да о свакој радњи предузетој у току поступка мора бити сачињен записник. Записник треба да садржи битне податке о току и садржини предузете радње, као и све податке који су важни с обзиром на природу предузете доказне радње, на пример податке од значаја за утврђивање истоветности објеката идентификације. Уколико су за потребе бележења предузете радње направљене скице, фотографије, снимци и слично, у записнику ће се то назначити и овај материјал постаће саставни део записника (чл. 233. ст. 3).

на тај начин могао сигурније и лакше да препозна лица која су га напала. Надаље се указује да из исказа сведока оштећеног се недвосмислено може закључити да он није могао са несумњивом сигурношћу да изврши препознавање лица, да се радња препознавања искључиво односи на препознавање лика, а друге карактеристике као што је рецимо боја гласа у конкретном случају били су одлучујући за идентификацију нападача а што није предмет ове доказне радње те је доказ прибављен на такав начин, према ставу жалбе незаконит.» «Неоснован је и жалбени навод да је одлука захваћена битном повредом кривичног поступка из чл. 438 ст. 2 тач. 1 ЗКП обзиром да овај суд налази да се ожалбена пресуда не заснива на незаконитим доказима. Овакав навод оцењен је неоснованим обзиром да је одредбом чл. 90 Законика о кривичном поступку и то ставом 4 предвиђено да ће се у складу са одредбама ст. 1 до 3 тог чл. препознавање лица обавити и на основу његовог гласа.» Апелациони суд у Београду, *Кж1 714/21* од 16.11.2021. Поставља се питање да ли је препознавање гласа у овом случају извршено у складу са одредбама ст. 1 до 3 чл. 90, које предвиђају да линија за предочавање мора бити састављена од лица (предмета и генерално објеката идентификације) чије су особине сличне онима које је сведок описао. Тешко је замислити да су лица у линији за предочавање, осим сличности у изгледу, случајно имала и сличне карактеристике гласа.

¹¹ Илић, Г., *et al.*, *Коментар Законика о кривичном поступку*, Београд, 2013, стр. 288. наведено према: Оташевић, Ј., Атанасов, С., *The importance of voice identification in the witness recognition procedure*, Теме, год. XLIII, бр. 4/2019, стр. 1157–1169.

3. Препознавање лица на основу гласа у земљама Европске уније

Анализа нормативног оквира појединих држава чланица показала је да постоји одређени број земаља чији кривичнопроцесни закони не садрже посебну одредбу о препознавању на основу гласа, већ садрже само генералну одредбу о препознавању лица.¹² На другој страни су оне земље које у свом кривичнопроцесном законодавству, у већој или мањој мери, регулишу ово питање. Детаљнија анализа кривично процесног законодавства ових држава показала је да постоје сличности и разлике у погледу мера које законодавац предвиђа у циљу повећања поузданости резултата ове доказне радње. У већини закона јављају се следећи елементи регулисања радње предочавања ради препознавања:

1) опис гласа Тако, на пример, у Словенији, када постоји потреба да се утврди да ли сведок може да препозна особу или предмет, од њега ће се прво тражити да их опише и наведе њихове карактеристичне ознаке¹³. Иста пракса постоји и у другим земљама, као што су Италија¹⁴, Чешка¹⁵, Мађарска¹⁶, Румунија¹⁷, Аустрија¹⁸, Литванија¹⁹ и Хрватска²⁰.

2) опис околности које би могле да утичу на исход препознавања – Већина земаља које су биле предмет анализе прописује обавезу лица које врши

¹² Овакво одређење законодавца не значи нужно да се препознавање лица на основу гласа не може користити као доказ у поступку. На пример, кривичнопроцесни закон федерације Босне и Херцеговине не помиње препознавање на основу гласа, али се из судске праксе ове земље може закључити да је овај тип доказа дозвољен. Видети, на пример, решење Врховног суда Федерације Босне и Херцеговине, бр. 01 0 К 004696 11 Кж 2 од 03.08.2011.

¹³ *Zakon o kazenskem postopku*, доступно на: [SVN-2012-L-92856.pdf \(ilo.org\)](https://legislationline.org/sites/default/files/documents/83/Italy_CPC_updated_till_2012_Part_1_it.pdf)

¹⁴ *Codice di procedura penale, parte prima*, доступно на: https://legislationline.org/sites/default/files/documents/83/Italy_CPC_updated_till_2012_Part_1_it.pdf

¹⁵ *Code of Criminal Procedure of the Czech Republic*, преведено на енглески језик, доступно на: https://policehumanrightsresources.org/content/uploads/dlm_uploads/2017/07/Czech_Republic_Criminal_Procedure_Code_2012.pdf?x49094

¹⁶ *Act XC of 2017 on the Code of Criminal Procedure of Hungary*, преведено на енглески језик, доступно на: <https://njt.hu/jogszabaly/en/2017-90-00-00>

¹⁷ *Law On The Criminal Procedure Code of the Republic of Romania*, преведено на енглески језик, доступно на: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF\(2018\)043-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF(2018)043-e)

¹⁸ *Gesamte Rechtsvorschrift für Strafprozeßordnung 1975, Fassung vom 05.02.2020*, доступно на: https://legislationline.org/sites/default/files/documents/32/Austria_CPC_1975_am122019_de.pdf

¹⁹ *Lietuvos respublikos, Baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo*, доступно на: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.163482>

²⁰ Закон о казненом поступку, НН, бр. 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19, 130/20, 80/22, доступно на: <https://www.zakon.hr/z/174/Zakon-o-kaznenom-postupku>

препознавање да се пре почетка препознавања изјасни о околностима које могу да утичу на исход препознавања. Ове околности могу се односити на време у којем је вршено опажање, али на период након опажања, а пре предочавања. На пример, у Италији ће се сведок упитати да ли је претходно био позван да изврши идентификацију, да ли је пре или после кривичног дела у вези са којем је извршено опажање, непосредно или на фотографији или на други начин видео лице које се идентификује, да ли му је на њега указано или је описано и да ли постоје неке друге околности које могу утицати на поузданост поступка идентификације. Дате изјаве морају се унети у записник. Непоступање по овој обавези резултоваће ништавошћу идентификације. Слично томе, у Хрватској ће се сведок пре предочавања упитати да ли му је, након времена у којем је опажао, а пре препознавања, предмет препознавања био приказан у природи, на фотографији, рачунару, евиденцији, снимци, збирци података или другде, те да ли зна за друге околности које могу утицати на препознавање. Ове околности унеће се у записник.

3) линија за предочавање – Предочавање гласова је увек изборно, с тим што постоје разлике у погледу броја гласова који треба да буде предочен сведоку. У Чешкој, лице које треба идентификовати, оно ће се предочити осумњиченом, оптуженом или сведоку између најмање три друга лица која се међусобно битно не разликују. Од лица које се идентификује тражиће се да заузме произвољно место међу представљеним лицима. Ако лице треба да се идентификује не по изгледу, већ по гласу, биће му омогућено да говори произвољним редоследом међу другим лицима са сличним гласовним карактеристикама. У Мађарској, окривљеном или сведоку на идентификацију се предочавају најмање три лица или предмета. Окривљеном или сведоку се може предочити лице или предмет ради идентификације путем слике, звука или аудио-визуелног снимка, ако друга опција није доступна. У Румунији се лице које се идентификује приказује се заједно са још четири до шест непознатих лица, са особинама сличним онима које описује лице које врши идентификацију, док је у Италији довољно предочити два лица.

4) сведок не сме да види лице које је предмет препознавања пре самог предочавања – ово правило постоји у законима Словеније, Чешке и Хрватске. Мада, у Хрватској, непоштовање овог правила не резултује незаконитим доказом, већ доводи у питање веродостојност доказа. Тако, у једном предмету, у погледу записника о препознавању гласа, у жалби окривљеног наводи се како је препознавање гласа проведено на незаконит начин јер је оштећени пре препознавања гласа чуо глас окривљеника који је тражио воду и одлазак на тоалет. Према мишљењу већа, таква околност не чини доказ незаконитим. Одредбе о препознавању из чл. 301. – 303. прописују начин провођења препознавања те се у њима нигдје не спомиње да би овакво поступање представљало незаконит доказ. Међутим, у конкретном случају може се поставити питање вјеродостојности овог доказа, но то питање чини расправни

суд уколико оптужница буде потврђена заједно са свим чињеницама које су везане за околности препознавања.²¹

5) лице које је предмет препознавања не види сведока који врши препознавање – у неким земљама је ова одредба правило, док се у другима ова могућност примењује у изузетним случајевима, односно онда када за то постоје посебни разлози. У Румунији је правило да се идентификација спроводи на такав начин да лице које треба идентификовати не може да види сведока који врши идентификацију. Италијански законодавац се определио за другачије решење, па наводи да само ако постоје основани разлози да се верује да лице које је позвано да изврши идентификацију може бити застрашено или под утицајем присуства лица које се врши препознавање, суд ће наложити да се поступак спроведе на начин да оно није у стању да види прво.

6) присуство браниоца спровођењу препознавања – Три земље, од анализираних седамнаест, предвиђају могућност да бранилац присуствује радњи препознавања. Овакву могућност предвиђа немачки законодавац²², који у чл. 58. наводи да заступници одбране морају бити претходно обавештени о датуму одређеном за парадну идентитета. Бранилац нема право на одлагање термина због спречености да присуствује. Ако оптужени нема браниоца, он или она морају бити обавештени да се, у случају из чл. 140, може поднети захтев за именовање браниоца по чл. 141 (1) и чл. 142 (1). У Закону о казненом поступку Хрватске такође је предвиђена ова могућност. Према чл. 301. ст. 6, ако је предмет препознавања окривљени, поучиће се о праву на браниоца, који може присуствовати препознавању. Исту одредбу садржи и закон о кривичном поступку Аустрије. Из формулације ових одредаба може се видети да је присуство браниоца препознавању предвиђено као могућност; дакле, неприсуствовање радњи препознавања браниоца не доводи у питање законитост спроведеног препознавања.

7) бележење тока радње – Када је реч о бележењу радње, чини се да је писани записник најчешће заступљен облик документовања, уз пружање могућности органима кривичне истраге да, када сматрају потребним спровођење радње сниме аудио и видео уређајима.

8) интервју са сведоком након извршеног препознавања – У Литванији се сведоку, након што се му се предочи одабрана група лица (ствари или других предмета), предлаже да укаже на лице, ствар или други предмет о коме је сведочио. Ако лице које препознаје покаже на неко од приказаних лица, ствари или других предмета, нуди му се да објасни по којим је знацима или особинама препознало ту особу, ствар или други предмет. Ако лице за идентификацију изјави да лице, ствар или други предмет о коме је сведочио не

²¹ Решење Жупанијског суда у Карловцу, бр. 16 Кж-55/2022-2, од 16. априла 2022.

²² Битно је напоменути да је Немачка једна од земаља која у свом закону о кривичном поступку не предвиђа препознавање на основу гласа као посебну форму препознавања. Одредба о присуству браниоца односи се на препознавање лица и објеката уопште.

постоји у групи која је поднета на идентификацију, нуди му се да објасни по чему се лице, ствар или други предмет који се помиње у његовом сведочењу разликују од оних приказаних за идентификацију (чл. 195. ст. 3 и 4). Сличну одредбу садржи и кривичнопроцесни закон Естоније (чл. 81. ст. 6).

4. Препознавање лица на основу гласа у Енглеској и Велсу

У Енглеској и Велсу, радња предочавања ради препознавања регулисана је Законом о полицији и кривичним доказима (*Police and Criminal Evidence Act*; у даљем тексту: *PACE*); тачније, Правилником о поступању полицијских службеника приликом спровођења идентификације лица, који представља саставни део овог закона.²³ Правилником се на врло екстензиван начин регулише процедура спровођења радње препознавања. Питање препознавања лица на основу гласа регулисано је на тај начин што се у поглављу *D*, тач. 1.2 напомиње да „иако се правилник односи преваходно на процедуру спровођења препознавања на основу лика, није искључена могућност спровођења препознавања на основу гласа, када полиција оцени да је то потребно“.

Препоручена процедура за спровођење препознавања на основу гласа објављена је у циркулару Министарства унутрашњих послова под насловом „Савет о коришћењу парада за гласовну идентификацију“²⁴. Смернице описују поступак спровођења препознавања кроз три фазе: припрему материјала, упућивање експерата и спровођење предочавања. На самом почетку, полицијски службеник задужен за спровођење радње треба да добије од сведока што детаљнији опис гласа који је предмет препознавања. Затим ће пронаћи одговарајући неспорни узорак гласа осумњиченог лица и најмање 20 узорака гласа особа „приближне старости и етничке, регионалне и социјалне припадности“ као осумњичени (тач. 9). Препоручени извор јесу снимци полицијских интервјуа из неповезаних случајева, а препоручено време трајања узорака 60 секунди. Након што прибави потребне узорке, надлежни полицијски службеник доставља узорке и опис гласа који је сведок дао форензичару на оцену. Смернице наводе да се узорци гласова лица која нису повезана са кривичним поступком „морају испитати како би се осигурало да акценат, флексија, висина, тон и брзина говора који се користи представљају прави пример за поређење са осумњиченим“ (тач. 15). Фонетичар предузима

²³ Home Office, *CODE D Revised Code of Practice for the identification of persons by Police Officers*, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/903812/pace-code-d-2017.pdf

²⁴ Home Office circular 057/2003, *Advice on the use of voice identification parades*, <https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/ukgwa/20130308000037/http://www.homeoffice.gov.uk/about-us/corporate-publications-strategy/home-office-circulars/circulars-2003/057-2003/>

ригорозну фонетичку проверу снимака како би одабрао сет од осам узорака, поред узорка осумњиченог лица. Смернице Министарства унутрашњих послова препоручују да се уради „тест лажних сведока“ како би се проверило да ли је гласовна „парада“ конструисана на правичан начин, тј. да не постоје околности које би упућивале на осумњиченог (тач. 16). Трећа и последња фаза јесте спровођење предочавања. Сведок ће бити упозорен да да глас осумњиченог може, али не мора бити на једном од узорака који се репродукују током поступка (тач. 25), а потом ће му се наложити да преслуша сваку траку најмање једном пре него што изврши избор. Надлежни службеник мора да сачини комплетну евиденцију са свим коментарима или одабирима које је направио свједок. Осим тога, радња мора бити тонски и визуелно забележена.

Међутим, описане смернице нису обавезујућег карактера. У предмету *Davies v R*²⁵ апелант је истакао да пре самог препознавања није било „првог описа“ очију или гласа окривљеног и да није испоштована најбоља пракса предвиђена смерницама Министарства унутрашњих послова. Према наводима апеланта, инспектор који је саставио сет од десет гласова није имао потребно стручно знање и формалне квалификације, нпр. у фонетици. Ове смернице истичу да би требало да постоји одговарајућа сличност међу гласовима који су одабрани за предочавање и да суд о тој сличности треба да да „вештак“. Упркос овим околностима, Суд је оценио да доказ прибављен на овај начин треба прихватити, с тим што ће се пороти дати упозорење о ризицима повезаним са овом врстом доказа, засновано на принципима утврђеним у предмету *Turnbull*, уз прилагођавање проблематици препознавања на основу гласа.²⁶ Увидом у пресуде у којима је разматрано питање идентификације на основу гласа, стиче се утисак да је генерални став суда да се евентуални недостаци у погледу

²⁵ Пресуда Апелационог суда (Кривично одељење) Енглеске у предмету *Davies v R.*, број 200103828 С2 од 29. октобра 2004. године.

²⁶ *Turnbull* смернице, наведено према *Davies v R.*, §§29.

Друго, судија треба да упуту пороту да помно испита околности у којима дошло је до идентификације. Колико дуго је сведок могао да опажа извршиоца? На којој удаљености? Под каквим светлом? Било је посматрање ометали на било који начин, на пример пропуштањем саобраћаја или притиском људи? Да ли је сведок икада раније видео оптуженог? Колико често? Ако само повремено, да ли је имао посебан разлог да га запамти? Колико је времена прошло између иницијалног опажања и идентификације у полицији? Да ли је било неслагања између првог описа оптуженог који је сведок дао полицији и његовог стварног изгледа? Ако је било неслагања, о појединостима треба информисати одбрану и у свим случајевима када одбрана то тражи тужилаштво треба да их достави.

Препознавање може бити поузданије од идентификације непознатог лица; али чак и када сведок наводно препознаје некога кога познаје, треба подсетити пороту да се понекад праве грешке у препознавању блиских рођака и пријатеља. Све ове ствари односе се на квалитет доказа идентификације. Ако је квалитет добар и остаје добар на крају извођења доказа, опасност од грешке идентификације је смањена, али што је лошији квалитет, већа је опасност.“ *Turnbull direction [1977] QB 224.*

процедуре идентификације разматрају пре са аспекта доказне вредности ове радње него са аспекта прихватљивости доказа.

Смернице британске владе о поступку препознавања на основу гласа донете су још 2003. године и то по угледу на препоруке за визуелну идентификацију лица. Данас се ради на њиховој допуни. У том циљу се спроводе експериментална истраживања која имају за циљ да испитају ефикасност различитих аспеката процедуре предочавања. На пример, смернице британске владе препоручују да гласовне параде треба да имају девет гласова, од којих сваки траје 60 секунди, што поступак припреме предочавања чини дугим и сложеним. Поц (Pautz) и сарадници спровели су два експеримента у којима су истражили да ли би смањење трајања узорака гласа у паради од девет гласова негативно утицало на перформансе идентификације и да ли би узорци коришћени у првом експерименту довели до различитих исхода величину параде била смањена на само шест гласова. Резултати њиховог истраживања показују да нема разлике у перформансама лица која врше идентификацију у случајевима када узорак траје 15 и 60 секунди, што указује на то да би трајање узорка могло бити скраћено, без опасности по веродостојност радње. Резултати другог експеримента, који се бавио бројем гласова које треба предочити, указују на то да треба задржати смернице које препоручују параду са девет гласова „како би се обезбедила додатна заштита за потенцијално невиног осумњиченог с обзиром на ниску прецизност сведока у случајевима када је „мета“ одсутна.²⁷ Смернице препоручују да сведок најпре саслуша свих девет гласова, пре него што донесе одлуку. Смит и сарадници су утврдили да секвенцијално предочавање, у којем сведок после сваког одслушаног узорка мора да се изјасни да ли је то глас осумњиченог или не, повећава број тачних препознавања, и смањује број тзв. „лажних узбуна“.²⁸

5. Дискусија

Упоредноправна анализа домаћег и законодавства других европских земаља упућује на неколико закључака. Најпре, за разлику од неких страних законских решења, Законик о кривичном поступку Републике Србије садржи посебну одредбу којом регулише начин вршења радње препознавања на основу гласа. Међутим, питања као што су број гласова које треба предочити сведоку, када је најбоље време за спровођење препознавања, како прибавити опис гласа од стране сведока остављена су криминалистичкој теорији и пракси. Са изузетком енглеских смерница, које нису обавезујућег карактера, ни друге државе не уређују детаљније већину ових питања. Осим тога, питање препознавања на

²⁷ Pautz, N., et al., *Identifying unfamiliar voices: Examining the system variables of sample duration and parade size*, Quarterly Journal of Experimental Psychology, no. 0(0), <https://doi.org/10.1177/17470218231155738>

²⁸ Smith, H., et al., *нав. дело*, стр. 1.

основу гласа регулише се аналогном применом одредаба о препознавању лица на основу физичког изгледа, иако нека новија истраживања указују на то да психолошки процеси опажања и памћења код визуелних и аудитивних препознавања јесу слични, али не и идентични.²⁹ Стога неки аутори истичу да би требало размотрити одвајање ова два вида препознавања, односно стварање посебних смерница специфичних за препознавање на основу гласа.

Заједничка карактеристика свих закона обухваћених истраживањем, јесте захтев да се пре почетка препознавања од сведока који врши препознавање прибави опис лица (односно гласа) које је предмет препознавања. Оваква пракса вишеструко је корисна. Прво, тачан и детаљан опис лица (гласа) може помоћи полицији да сузи потрагу за потенцијалним осумњиченим лицима. Друго, избор лица која ће, поред осумњиченог, учествовати у линији за предочавање треба да буде заснован на опису гласа извршиоца од стране сведока.³⁰ И треће, првобитно дати опис може служити за оцену накнадних исказа о идентификацији.^{31,32} Нажалост, истраживања су показала да је описивање гласа који је сведок чуо тешко, те да се тај опис углавном своди на неколико општих карактеристика, као што су пол лица, националност, дијалекат³³ и висина, изговор и тон гласа.³⁴ Сиромашни опис гласа од стране сведока често је недовољан за одабир лица која ће бити део линије за

²⁹ Yarmey, D. A., *The Psychology of Speaker Identification and Earwitness Memory*, in: Lindsay, R. C. L., Ross, D., F., Read, D., J., Togliа, M. P. (ed.), *Handbook of Eyewitness Psychology, Memory for People*, Routledge, 2006, pp. 105-106. <https://www.routledgehandbooks.com/doi/10.4324/9781315805535.ch5>

³⁰ Öhman, L., *All Ears: Adults' and Children's Earwitness Testimony*, *Doctoral dissertation, University of Gothenburg*, 2013, p. 12.

³¹ Robson, J., "Lend me your ears": *An analysis of how voice identification evidence is treated in four neighbouring criminal justice systems*, *The International Journal of Evidence & Proof*, 22(3), 2018, p.4.

³² Један такав пример долази из хрватске судске праксе. Ј. П. је пре саме радње препознавања глас извршиоца описао без навођења било каквих специфичности, по којима би исти био препознатљив и различит од осталих особа, наводећи при томе само оно што је у време извршења кривичног дела извршилац изговорио. Након тога је између пет предочених гласова са сигурношћу препознао глас особе под редним бројем „3“ (опгужени Т. П.) као глас извршиоца кривичног дела. Оштећени је током својих каснијих исказивања навео да је извршиоца добро запамтио из разлога што је на специфичан начин изговарао глас „P“ те да је по томе препознао починитеља током провођења ове доказне радње. Из исказа полицијских службеника који су учествовали у овој радњи, тако нешто не произлази, па је првостепени суд закључио да је ова доказна радња неверодостојна, а резултати који су њоме добијени неуверљиви. Пресуда Врховног суд Републике Хрватске, бр. I Кž 34/2017-7, од 13. октобра 2021.

³³ Öhman, L., *нав. дело*, стр. 63.

³⁴ McGorry, P., G., McMahon, M., *нав. чланак*, стр. 5.

предочавање.³⁵ Зато се питање начина прибављања описа гласа намеће као веома значајно за делотворно спровођење ове радње.

Законик о кривичном поступку не регулише питање начина на који треба прибавити опис. У недостатку других смерница, можемо закључити да се и у случају прибављања описа гласа примењују општа правила о узимању исказа сведока. Следствено, сведоку ће се најпре пружити прилика да у виду слободног излагања да опис опаженог гласа, а потом ће се, у делу у којем је то потребно, допунити исказ сведока постављањем питања. Законик о кривичном поступку забрањује постављање сугестивних питања (чл. 98. ЗКП), па је потребно да питања буду отвореног типа. У западној литератури се, осим тактике слободног излагања, примењују и посебно креирани упитници о профилу гласа говорника који садрже низ дескриптора који би сведоку требало да помогну у опису гласа.³⁶ У новијој литератури се могу пронаћи истраживања у којима се настоји утврдити веза између начина испитивања сведока и тачности идентификације.³⁷ Међутим, за сада, истраживања нису показала да је један начин испитивања значајно бољи од других. У сваком случају, у процес прибављања описа од стране сведока требало би укључити стручно лице из области фонетике, јер је реч о материји која је веома специфична, па се може десити да лице које треба да сачини линију за предочавање нема потребно знање из ове области. Осим код прибављања описа гласа, лингвиста-фонетичар би могао значајно да допринесе конструисању линије предочавања, тј. одабиру лица која имају сличне гласовне карактеристике са онима које је описао сведок³⁸, као и процени способности сведока да препозна глас.³⁹

Већина закона који су били предмет анализе предвиђају обавезу да се од сведока који врши препознавање узме изјава о околностима под којима је извршено опажање, као и околностима које су уследиле након времена опажања, а које би могле да утичу на поузданост препознавања. На пример, колико дуго је сведок могао да опажа глас извршиоца, да ли је његова пажња била усмерена на глас, у каквом је емоционалном и психичком стању био у тренутку опажања, колико је био удаљен од извршиоца, да ли се чуо само глас

³⁵ Broeders, A. P. A., Rietveld, T., *Speaker identification by earwitnesses*, in: Braun, A., Köster, J. P. (ed.), *Studies in forensic phonetics*, Trier: Wissenschaftlicher Verlag, 1995, наведено према: Öhman, L., *нав. дело*, стр. 12.

³⁶ Бајин, М., *нав. чланак*, стр. 299.

³⁷ Dahlberg, A., *A quantitative study on earwitness accuracy*, Independent thesis Advanced level, Stockholm University, 2021, доступно на: <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:su:diva-196823>

Öhman, L., et al., *Enhancing Adults' and Children's Earwitness Memory: Examining Three Types of Interviews*, *Psychiatry Psychology and Law*, vol. 20, no. 2/2012.

³⁸ Јокић, Д., *Препознавање лица на основу гласа – облици, ограничења и правила*, Ревија за криминологију и кривично право, бр. 1/2018, стр. 120.

³⁹ Бајин, М., *нав. чланак*, стр. 302-303.

извршиоца или и других лица и слично. У домаћој криминалистичкој теорији се одавно упозорава на значај ових околности. Ипак, законодавац не предвиђа експлицитно обавезу да се од сведока узме изјава о околностима под којима је вршено опажање. Сматрамо да би ову препоруку требало преточити у обавезу предвиђену ЗКП-ом. Уз адекватно записничко документовање ових околности и ангажовање стручњака у њиховој процени, сматрамо да би процесна ваљаност радње предочавања била знатно побољшана.

Сва законодавства обухваћена предметним истраживањем предвиђају изборно предочавање и то симултано изборно предочавање, у којем сведок, након што му се предоче сви гласови, треба да се изјасни који је глас опазио у моменту извршења дела. За разлику од питања препознавања на основу физичког изгледа, где је ова проблематика више истражена⁴⁰, код предочавања гласова још увек није утврђено који тип предочавања даје боље резултате.

На крају, из претходно изнетог законодавног оквира Србије произилази да не постоји законска обавеза да се ове процесне радње на било који начин визуелно и тонски фиксирају. Уколико се томе дода чињеница да домаћи законодавац не предвиђа могућност да бранилац присуствује радњи препознавања, као што то чине неке друге европске земље, изузетно би тешко било оценити процес препознавања са аспекта његове доказне вредности и утврдити евентуалне сугестивне утицаје до којих је приликом препознавања дошло.

6. Закључак

Упоредноправна анализа релевантног регулаторног оквира Републике Србије и земаља чланица Европске уније показала је да разлике у погледу регулисања радње предочавања ради препознавања постоје, али да оне нису драстичне. Иако тренутна законска регулатива Србије не одудара од стандарда који по овом питању постоји у Европској унији (а који се огледа у описаним позитивноправним нормама земаља Европске уније), има простора за њено унапређење. Сматрамо да би законом требало предвидети обавезу да се од сведока који врши препознавање узме изјава о околностима под којима је извршено опажање, као и околностима које су уследиле након времена опажања, а које би могле да утичу на поузданост препознавања. У вези са тим, у класичном писаном записнику, треба навести постављена питања и дате одговоре. Осим класичног записника, спровођење радње треба документовати и аудио и видео путем. Значај оваквог бележења посебно је значајно за случајеве препознавања на основу гласа, будући да се на други начин не може приказати коначни састав линије за предочавање. У свим фазама спровођења

⁴⁰ Видети, на пример: Фазлић, А., *Симултано или секвенцијално препознавање? Постоји ли испаван одговор?*, Криминалистичке теме: Часопис за криминалистику, криминологију и сигурносне студије, год. XVI, бр. 3-4/2016, стр.

препознавања на основу гласа треба искористити стручно знање експерата из овог домена, почев од узимања првог описа од сведока, преко конструисања линије за предочавање, па до оцене његовог исказа. На самом крају, како би се предупредиле евентуалне сугестије у процесу спровођења ове радње, сматрамо да ЗКП-ом треба предвидети макар могућност браниоца да присуствује предочавању.

*Dragana Vidosavljević, LL.M.,
Assistant*

VOICE LINEUPS: A COMPARATIVE APPROACH

Summary

Previous research has shown that voice line-ups are very unreliable and often result in a misconception regarding the identity of the perpetrator of the criminal act. The reliability of the results of this evidentiary act, apart from the factors concerning the perpetrator, the witness himself, and the conditions in which it was carried out, can also be influenced by the procedure, that is, the method of obtaining the testimony of the witness. Since the method of conducting this evidentiary action is a factor that the prosecution authorities can influence, we consider it important to examine how this evidentiary action is regulated by other countries and what steps other countries have taken to increase the evidentiary value of this procedural action. In the paper, the author deals with the issue primarily from its formal - criminal procedural side. The paper presents the characteristics of the procedural regulation of this evidentiary action in certain European countries and in the context of recent research related to this issue, a comparison with domestic legal regulations is made. The result of the conducted analysis showed that the domestic criminal procedure legislation should be amended in the part related to the evidentiary action of presentation for recognition, in order to increase the reliability of the results obtained by this evidentiary action.

Key words: *auditory recognition, voice identification, presentation, witness.*

Литература

- Бајин, М., *Улога лингвисте у креирању аудитивног предочавања*, Зборник радова: *Право и форензика у криминалистици*, Београд, 2010.
- Dahlberg, A., *A quantitative study on earwitness accuracy*, Independent thesis Advanced level, Stockholm University, 2021, доступно на: <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:su:diva-196823>.
- Делић, Н., *Појам и структура исказа - судскопсихолошки аспект*, Годишњак Правног факултета, год. II, бр. 2/2011.
- Илић, П. Г., Мајић, М., Бељански, С., Трешњев, А., *Коментар Законика о кривичном поступку*, Београд, 2013.
- Локић, Д., *Препознавање лица на основу гласа – облици, ограничења и правила*, Ревизија за криминологију и кривично право, бр. 1/2018.
- Максимовић, Р., Тодорић У., *Криминалистика техника*, Београд, 1995.
- Оташевић, Ј., Атанасов, С., *The importance of voice identification in the witness recognition procedure*, Теме, г. XLIII, бр. 4/2019.
- Öhman, L., *All Ears: Adults' and Children's Earwitness Testimony*, Doctoral dissertation, University of Gothenburg, 2013.
- Öhman, L., Granhag, P. A., Eriksson, A., *Enhancing Adults' and Children's Earwitness Memory: Examining Three Types of Interviews*, Psychiatry Psychology and Law, vol. 20, no. 2/2012.
- Pautz, N., McDougall, K., Mueller-Johnson, K., Nolan, F., Paver, A., Smith, H. M. J., *Identifying unfamiliar voices: Examining the system variables of sample duration and parade size*, Quarterly Journal of Experimental Psychology, no. 0(0)/2023.
- Robson, J., "Lend me your ears." *An analysis of how voice identification evidence is treated in four neighbouring criminal justice systems*, The International Journal of Evidence & Proof, 22(3), 2018. doi:10.1177/1365712718782989.
- Smith, H. et al., *Voice parade procedures: optimising witness performance*, Memory, 28(1), 2019.
- Симоновић, Б., *Криминалистика*, Крагујевац, 2012.
- Sherrin, C., *Earwitness Evidence: The Reliability of Voice Identifications*, Osgoode Hall Law Journal, no. 52.3/2015.
- Yarney, D. A., *The Psychology of Speaker Identification and Earwitness Memory*, in: Lindsay, R. C. L., Ross, D. F., Read, D. J., Toglia, M. P. (ed.), *Handbook of Eyewitness Psychology, Memory for People*, Routledge, 2006., <https://www.routledgehandbooks.com/doi/10.4324/9781315805535.ch5>
- Фазлић, А., *Симултано или секвенцијално препознавање? Постоји ли испаван одговор?*, Криминалистичке теме: Часопис за криминалистику, криминологију и сигурносне студије, год. XVI, бр. 3-4/2016.
- Wells, G., *Applied Eyewitness-Testimony Research: System Variables and Estimator Variables*. Journal of Personality and Social Psychology, 36(12)1978. doi 10.1037/0022-3514.36.12.1546
- Act XC of 2017 on the Code of Criminal Procedure of Hungary*, преведено на енглески језик, <https://njt.hu/jogszabaly/en/2017-90-00-00>
- German Code of Criminal Procedure as published on 7 April 1987 (Federal Law Gazette I, p. 1074, 1319), as last amended by Article 2 of the Act of 25 March 2022 (Federal Law Gazette I, p. 571), https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html
- Gesamte Rechtsvorschrift für Strafprozeßordnung 1975, Fassung vom 05.02.2020, https://legislationline.org/sites/default/files/documents/32/Austria_CPC_1975_am122019_de.pdf

- Закон о казеном поступку, НН 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19, 130/20, 80/22, <https://www.zakon.hr/z/174/Zakon-o-kaznenom-postupku>
- Законик о кривичном поступку, Сл. гласник РС, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 - одлука УС и 62/2021 - одлука УС.
- Zakon o kazenskem postopku*, доступно на: <SVN-2012-L-92856.pdf> (ilo.org)
- Criminal Procedure Act of the Republic of Slovenia*, <https://www.policija.si/images/stories/Legislation/pdf/CriminalProcedureAct2007.pdf>
- Code of Criminal Procedure of the Republic of Italy*, <https://canestrinilex.com/assets/Uploads/pdf/cf70b10e21/Italian-Code-of-Criminal-Procedure-canestriniLex.pdf>
- Code of Criminal Procedure of the Czech Republic*, преведено на енглески језик, доступно на: https://policehumanrightsresources.org/content/uploads/dlm_uploads/2017/07/Czech_Republic_Criminal_Procedure_Code_2012.pdf?x49094
- Law On The Criminal Procedure Code of the Republic of Romania*, преведено на енглески језик, доступно на: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF\(2018\)043-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF(2018)043-e)
- Lietuvos respublikos, Baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo*, доступно на: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.163482>
- Пресуда Апелационог суда у Београду бр. Кж1 714/21 од 16.11.2021.
- Пресуда Врховног суда Републике Хрватске, број: I Кж 34/2017-7, од 13. октобра 2021.
- Пресуда Апелационог суда (Кривично одељење) Енглеске у предмету *Davies v R.*, број 200103828 С2 од 29. октобра 2004.
- Решење Врховног суда Федерације Босне и Херцеговине бр. 01 0 К 004696 11 Кж 2 од 03.08.2011.
- Решење Жупанијског суда у Карловцу бр. 16 Кж-55/2022-2 од 16. априла 2022.
- Home Office, CODE D Revised Code of Practice for the identification of persons by Police Officers, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/903812/pace-code-d-2017.pdf
- Home Office circular 057/2003, *Advice on the use of voice identification parades*, <https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/ukgwa/20130308000037/http://www.homeoffice.gov.uk/about-us/corporate-publications-strategy/home-office-circulars/circulars-2003/057-2003/>